

Володимир ВОЛКОВСЬКИЙ
**Доля філософії в епоху постправди:
слуга короля чи клоун на агорі**

*Володимир Волковський – кандидат філософських наук,
науковий співробітник відділу історії філософії України
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.*

Стаття стосується двох основних популярних тем дискусій у філософській науковій спільноті та світовому інформаційному просторі. З одного боку, це постання епохи «постправди» та пов'язані із цим ціннісно-світоглядні та суспільно-політичні трансформації. З другого боку, це криза філософії як науки і дисципліни та дискусії про перспективи існування філософії в новітню добу, як би вона не називалась (інформаційною, постіндустріальною, постправди тощо). Основна теза полягає в тому, що саме в добу постправди актуальність філософії зростає надзвичайно, проте нова соціокультурна ситуація ставить перед філософією вимогу визначитись щодо своєї ролі і становища в суспільстві.

Виокремлюються дві типові ролі й позиції, форми комунікації філософії та філософа із суспільством, які висловлюються афористично як позиція слуги короля (тобто сервілістичне ставлення до влади – державної чи церковної) чи клоуна на агорі (тобто типова для античної доби софістів ситуація на ринку освітніх та інтелектуальних послуг, де починають працювати закони ринку). Автор припускає, що наш час вельми схожий за більшістю фундаментальних ознак на добу софістики, особливо в контексті переорієнтації вищої освіти на ринковий попит та масові уподобання. Автор описує діалектику свободи філософського мислення між зовнішнім примусом та потребами фінансування і показує, що проблема далека від остаточного розв'язання.

Ключові слова: постправда, філософія, політика, Церква, політична філософія, доля філософії в сучасному суспільстві, інформаційне суспільство, постмодерн

Перш ніж говорити про долю і актуальність філософії в Україні останніх років, я б відзначив дві події чи то процеси, які характеризують проблемність та неоднозначність ситуації. З одного боку, маємо скорочення обсягу викладання філософських дисциплін. Це спричинило шквал різноманітних апологій філософії¹, її потреби для суспільства (держави, культури, виховання людини, цінностей та інших загальників і великих сукупностей), і водночас низку вітань (так, мовляв, і треба, філософія не працює і не потрібна в такій формі). З другого боку, маємо стрімке зростання різних відеокурсів з філософії (зокрема у прихованій формі – критичного мислення, інтелектуального розвитку тощо), стійку популярність окремих філософів-блогерів.

Аргументації та цінності різних апологетів і критиків розбігались, проте всі вони здебільшого уникали питання: як існує філософська освіта в Україні, чому вона саме така, що з нею не так. Питання треба ставити не тільки в партикулярно-українському, а й у всесвітньому контексті кризи модерної науки, доби «постправди», масових інформаційних воєн і творення віртуальних реальностей у постіндустріальному інформаційному суспільстві. Чи має в новому суспільстві сенс філософія, що вона може зробити, і чи може це хтось зробити замість неї?

Відповідно буде структурований цей текст. Спершу дещо зупинимось на особливості сучасної інтелектуально-культурної ситуації (попередньо назвемо її популярним гаслом «епоха постправди»). Ця ситуація постулює особливі затребувані вміння, які безпосередньо пов'язані із класичним філософським полем діяльності. Потім, описавши особливості цього поля, звернемося до форм комунікації філософії і філософа із зовнішнім світом, історії трансформації цієї комунікації і, зрештою, до двох фундаментальних позицій філософа в публічному просторі і зупинимось поміркувати над можливими виходами із цих позицій.

Постправда: лайк понад усе

Дискусії про «постправду»² (post-truth) останнім часом охопили і українську інтелектуальну та політичну спільноту. Стало модним апелювати до «доби постправди», це слово стало одним із найбільш популярним. Зокрема, 2017 р. Український католицький університет присвятив цілу філософську школу питанню «*Виклики світу постправди: політичні, економічні та*

¹ «Сучасна модель філософської освіти», *Філософська думка. Український науково-теоретичний часопис* 4 (2014), 120.

² Ми перекладаємо «post-truth» як «постправда», будучи свідомі україномовного розмежування «правда» та «істина». В нашому випадку це синоніми, хоча маємо свою думку щодо цього розмежування. У деяких слов'янських мовах є слова тільки «правда» або «істина». Натомість в українській та російській мовах значення «істина» здебільшого резервується за логічною та науковою цариною у граничності Аристотелевого визначення, а «правда» містить логіко-наукове значення, проте має ширше значення «справедливості», «права», «закону», що відсилає до санскр. «дгарма» та гр. «логос».

моральні аспекти»³ та провів низку конференцій на тему «Життя у світі пост-правди: демократичні виклики, особистий вибір і соціальна стійкість»⁴, де серед запрошених лекторів були провідні філософи та гуманітарії України, Польщі, Угорщини, Ізраїлю (зокрема, Авішай Маргаліт, Едвард Алам, Лешек Кочановіч, Андраш Мате-Тоте, Михайло Черенков, Віктор Полетко, Петро Гусак та ін.) Проте досі маємо брак академічних рефлексій з приводу цієї новації. Більшість українсько- та російськомовних текстів про це належать перу журналістів, політичних та соціальних блогерів, більш-менш інтелектуальних сайтів тощо⁵. Серед академічних філософів у контексті історії філософії та в популярному ключі поняття «постправди» виклав був Олексій Панич⁶, більш розробленою є тема трансформацій ідентичностей та викликів у добу постмодерного суспільства⁷. Дещо більшою є рецепція і критика поняття в теологічному середовищі⁸. Набагато більш потужною виглядає бібліографія цього поняття в англійській статті «Вікіпедії»⁹, яка містить понад 70 досить валідних і серйозних посилань.

У дискусіях про постправду важлива не так справжня «новизна» цього явища (чи це цілком новий феномен масової свідомості, чи це просто та сама епоха панування софістики та пропаганди), а той інтелектуально-духовний стан суспільства, суспільно-політичного дискурсу та практики, який позначається словом «постправда». Здебільшого йдеться не про (не)існування істинних чи хибних висловлювань, «фактів», а про втрату ваги істини і факту для політичного дискурсу. Популістська політична стратегія ігнорує факти і спирається на збудження емоційних реакцій. Можна визначати, що це – **такий стан суспільно-політичного дискурсу та практики, коли правдивість чи хибність фактів та суджень ігнорується.**

³ «Виклики світу постправди: політичні, економічні та моральні аспекти», *Літня філософська школа УКУ*. Переглянуто 10 грудня 2017. <http://theological.ucu.edu.ua/anonsy/x-litnya-filosofska-shkola/>

⁴ «Життя у світі пост-правди: демократичні виклики, особистий вибір і соціальна стійкість», *Міжнародна науково-практична конференція УКУ*. Переглянуто 10 грудня 2017. http://philo_conf2017.tilda.ws/

⁵ Євгенія Близнюк, «Пост-правда – не та, за кого себя выдает», *Українська правда*, переглянуто 10 грудня 2017. <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/07/31/225568/>

⁶ Олексій Панич, «Вы хотите правды? Их есть у меня!», *Петр и Мазепа*, переглянуто 10 грудня 2017. goo.gl/zuxAac (частина 1); goo.gl/aizTr1 (частина 2); <https://goo.gl/SE6yAJ> (частина 3).

⁷ Р. В. Самчук, «Криза ідентичності в контексті сучасної суспільно-політичної ситуації в Європі», *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», Серія: Культурологія*, н. 18 (2017): 251-52. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2017_18_69

⁸ Ярослав Грицак, «Віра і постправда», *Інтернет-портал «Новое время»*, переглянуто 10 грудня 2017. <http://nv.ua/ukr/opinion/grytsak/vira-i-postpravda-980487.html>; Архимандрит Кирилл (Говорун), «Пост-правда», *Українська правда*, переглянуто 10 грудня 2017. <https://www.religion.in.ua/main/37608-postpravda.html>

⁹ «Post-truth politics», *The Wikipedia*. Accessed July 11, 2016. https://en.wikipedia.org/wiki/Post-truth_politics

Апеляція до постправди покликана узагальнити під одним іменем *деградацію суспільно-політичного дискурсу та дискусій*.

Модерна демократія, за висловом П'єра Манана, базується на подвійному авторитеті Науки і Свободи¹⁰. Це ідея політики, яка спирається на комунікативну раціональність, владу Науки в особі розумних експертів, обізнане вільне (деліберативне) політичне відповідальне рішення громадян, які виходять із вільного та раціонального міркування та власної суверенної волі. Тобто це суспільство, громадяни якого зважились (вчинивши акт Свободи) уживати власний Розум. Ми переживаємо крах цієї ідеї, радше навіть мрії.

«Ми живемо в добу постправди» не означає «ми живемо чи повинні жити без правди». Це означає: політичне життя зараз свідомо ігнорує правду, діє *etsi veritas non daretur*, так ніби істини і не існує, дискурсивна вага істинності факту й логічності висловлювання відкинута на догоду вподобанню публіки (лайків)¹¹.

На користь «новизни» цього феномену апелюють до когнітивних та психологічних технік, що дозволяють керувати сприйняттям та переконаннями цільових груп населення (наприклад, досягнення психології, НЛП, нових ЗМІ, Інтернету). Зокрема, феномен Інтернет-комунікації творить особливу екзистенційну ситуацію – ілюзію свободи і власного вибору та авторства. Людині здається, що вона є Автором і творцем інформації, сувереном волі й вибору («лайку-дизлайку»), співтворцем інформаційного простору – проте інформація, яка їй необхідна для вибору, та думки, формується алгоритмом соцмережі чи пошуковика за попередніми діями користувача, платною рекламою, оточенням.

Проте теза «політичне життя зараз свідомо ігнорує правду, діє так, ніби істини й не існує» викликає справедливе зауваження щодо історичного дежавію – від принципів античних софістів у дусі «я можу вам довести А і не-А водночас, залежно від вашого бажання» чи новозавітного обирання того, що лестить людському слуху, до Макіявеллі.

Між тим відомий здавна феномен самоцензури суб'єктом інформації відповідно до своїх поглядів, оточення, трендів у добу соціальних мереж знайшов своє унаочнення та інституціоналізацію. Виявилось, що відкритість комунікацій та доступність інформації не гарантують відкритості й обізнаності: «бан» і «френдозид» того і тих, хто не до вподоби, і алгоритми мереж стимулюють консервування індивіда в межах його світогляду та блокують альтернативні позиції. Власна «докса» («мнение»¹², «гадка»), право на

¹⁰ П. Манан, *Доступний виклад політичної філософії*, переклад з французької, післямова та примітки С. Йосипенка (Київ: Український центр духовної культури, 2009), 4.

¹¹ В.П. Волковський, «Чи існує постправда? До питання про актуальність філософії для гуманітарної спільноти», в *Міжнародна науково-практична конференція. VI Міждисциплінарні гуманітарні читання*, відповіді редагували Боряк Г.В., Блануца А.В. та ін. (Київ, Київський будинок вчених, 22 грудня 2017 року) Київ, (2017): 150-55.

¹² Перекладаючи «докса» як «гадка», ми б воліли залишити рос. аналог «мнение», оскільки він краще віддзеркалює семантичну та логічну єдність із поняттями «мнимий», «мнительный», «мнительность».

володіння («мати» майже за Фроммом) стало одним із маркерів віртуальних комунікацій.

Здається, що бачимо античний сюжет протистояння «докси» софістів та політиків із «істиною» Сократа та філософів – на новому технічному рівні, що уможливує тотальне самозамикання у власній світоглядній печері. Таке самозамикання призводить до творення абсолютно закритих одне до одного життєсвітів, поляризації міжлюдських стосунків.

Епоха чи то «постправди», чи то «гадки» породжує небезпечну соціокультурну та політичну перспективу. «Докса» антидіялогічна – Я-у-собі цілком закрите до Іншого, не бачить його. Думка Іншого (людини, світу тощо) не потрібна для самодостатнього «мнительного мненія». Інша думка постає як скандал, який треба знищити. Ілюзія спілкування в мережі самозамкнутих монад-Я (доречно згадати Ляйбніцове розуміння, що монади не змінюються під впливом одна одної, а просто змінюються самі в собі, ніби в узгодженості) перетворюється на реальність або самотности, або війни.

Дві позиції філософа в суспільстві

Історично становище філософії в суспільстві та державі змінювалось, залежно від очікувань та цінностей держави й суспільства. За цим очевидним судженням криється інколи трагічна історія інституціювання філософії. Ставлення держави й суспільства до філософії залежить від того місця, яке у свідомості членів суспільства та державця посідають цінності свободи мислення, розуму, раціонального устрою суспільства та особистости, але і також від потреби держави в наявності певної ідеологічної надбудови, що легітимує державну політику і владу конкретного державця. Водночас ми маємо завжди за тло загальну культуру мислення людини, її здатність до критичного філософського мислення.

Можна виокремити дві основні позиції філософа в публічному просторі, відповідно до відносин держави/суспільства та філософії. Уявлення про філософа та філософське знання безпосередньо пов'язане зі становищем, яке має філософія щодо держави і суспільства. Уявлення про філософське знання визначає уявлення про роль та значення філософа, це своєю чергою формулює певну модель викладання філософії. Отже, становище філософії щодо держави та суспільства визначає явно чи неявно викладання філософії. Слід також зауважити, що відносини між державою і суспільством – кардинально впливають і на ставлення до філософії. Філософія, ставлення до неї, її роль – постає дуже важливим маркером, що визначає стан суспільства і держави, діагностичним симптомом.

Магістр Гогвортсу

Перша позиція – роль академічного професора, що з катедри возвіщає втаємничене і складне, важкодоступне знання у стінах такого собі Гогвортсу, даруючи секрет філософського каменя. Філософія – таємний гнозис, наука про перші сутності, «цариця наук», що панує в Університеті і є абсолютно вільним мистецтвом, цілком за Арістотелем. Цей образ належить класично-

му гумбольдтівському університетові, звідки походить образ такого Професора-Магістра. Він відсилає нас до містичної самодостатньої аури середньовічного університету.

Моя теза така, що ця позірна самодостатність науки взагалі й філософії зокрема забезпечується самодостатністю тих, хто фінансує науку й філософію. Самодостатність, політична та економічна незалежність влади від «народу» характерна саме для тих періодів, що ми зазвичай називаємо Середньовіччям та раннім Модерном. Легітимність влади Церкви чи короля влади походить не від загальної волі громадянського суспільства, а від певної ідеології, яка має філософську основу. Ця філософія спирається на трансцендентний до колективних уподобань дискурс, представлений у Божому Слові або/та словах великих Філософів, інакше кажучи – великої Традиції, тобто у завершеному великому Каноні, через вписання у який та використання якого відбувається легітимація будь-якої політичної або філософської події та зміни. Задача філософа постає відтак в ідеологічному обслуговуванні тієї потуги, яка його фінансує, чи то Церква, чи Держава.

Залежно від тимчасового характеру та намірів політики Церква/Держава більш чи менш втручалися у філософський пошук, висували більшу чи меншу цензуру або усувалися від контролю філософської думки. Попри зміни політики, залишалася структура університетів, які утримували церква або держава. Прекрасним прикладом можуть служити «просвічені монархії» XVIII ст., що утримували філософів.

Постає іманентна суперечність між сутністю філософії як «вільного мистецтва» та примусом державця чи церкви: філософія ео ірсо, як мислення вільне, (само)критичне та рефлексивне, знищує власну легітимність та підтримку. Сама філософська думка починає відбиватись від зовнішнього примусу державця стосовно філософії і знищує державно-церковний контроль, який логічно пов'язаний із владним фінансуванням. Скасувавши державний ідеологічний примус, філософія сама ж знищила реальну мотивацію фінансувати її з боку державця. Знищивши регулятивний принцип релігійного Одкровення, філософія ліквідувала однозначне і загальновизнане джерело своєї легітимності. Відкинувши та скасувавши вищий контроль, філософія тим самим разом із свободою опинилась без інстанції, яка забезпечувала її незалежність від суспільної думки та масових стереотипів.

Ця криза ідеї університету та ідеалу філософії відображає важливу складову кризи класичної моделі академічної філософії і класичного університету. Можна назвати два важливі моменти: резигнація держави з ідеологічної ролі та девальвація академічного статусу.

Держава припинила бути чимось іншим і незалежним від загальної волі громадян-платників податків, які остаточно стали цілком легітимувати політику держави. Загальне виборче право зробило для політиків велику масу громадян набагато більш важливим об'єктом референції політичної дії, ніж думка малої інтелектуальної еліти чи типова модерна *raison d'état*, відповідно відбувся перерозподіл пріоритетів бюджетних витрат.

Академічний статус філософії пов'язаний із ідеалом фахівців, які займаються пізнанням і викладають науку, шляхетної «республіки вчених», які є безкомпромісними слугами істини аж до перверзії «скаженого професора». Розчарування реальною практикою, коли система «професіоналів» слідувала не лише логіці «професіоналізму», але й зовнішнім інституційним стимулам та примусам, породило опертя на академічний статус як на єдиний об'єктивний визначник, що запевнював «вагомість» філософського статусу того чи того висловлювання. Для філософії ситуація виявилась подвійно непевною – критика класичної раціоналістичної філософії розмила межу між філософією як «строгою наукою» та філософією як «поезією духу» чи грою уяви.

Ці внутрішні чинники ще більш спричинились до девальвації філософії та філософської освіти.

Софіст на агорі

Друга роль філософа походить з античної ситуації філософії. Вище було сказано, що «доба постправди» гносеологічно вельми нагадує добу та методичні принципи софістів, коли філософ відіграв роль платного вчителя-софіста, що орієнтувався на ринкове замовлення й уподобання тих, хто платить за його роботу. Аналогічно популярні зараз дорікання щодо занепаду культури мислення, схильності до кліповості, фрагментарності, ірраціональності, функціональної неграмотності, чутливості до емоційних маніпуляцій, світоглядних упереджень тощо – справляють те ж саме враження дежавю, де поєднуються нові особливості, породжені технічними можливостями, із старими рисами людей. Історія Сократа і софістів, одвічна рольова модель усіх філософів, служить прекрасним прикладом одвічної «похвали глупоті». Можна було би відкатись на сучасну шоу-свідомість, яка звертає увагу лише на просте, що апелює до впізнаваних ідей, мемів, подій, висловів, на перемогу культури «попси», спрощеності. Проте критика демократії у Платона та Арістотеля свідчить, що широкі маси завжди не були схильні сприймати складну інформацію та та нетривіальні міркування.

У публічних дискусіях, зокрема в соціальних мережах, можна часто побачити ототожнення «нудний = поганий, дурний, хибний», «захопливий = розумний, істинний, добрий». «Розумне» означає «атрактивне», що приваблює. Рейтинги філософських статей і передач у ЗМІ порівняно з рейтингами різних шоу яскраво це підтверджують. Виникає враження, що філософ має бути кимось на кшталт шоумена, філософська промова – атрактивною, видовищною. Гроші йому має платити «народ», «люди», споживачі, які голосують за нього, ніби глядачі в амфітеатрі або слухачі на агорі. *Panem et spectaculum*, хліба і видовищ – практичної, прагматичної вигоди та зиску (переваги на ринку), з одного боку, та (високодуховноінтелектуальної) розваги і насолоди, з другого – вимагає люд, що голосує, галасуючи. Філософ, як клоун, повинен заробити їхню увагу й завоювати їхню прихильність, і тільки за проведену «роботу» вони йому платять.

Держава, яка отримує свою легітимність від «народу», що вимагає не витратити гроші платників податків на незрозумілі для нього речі, висуває

вимоги, доречні для ринкової системи (бути «ефективними менеджерами», адаптованими до потреб ринку»), що надто добре нагадує становище типового вчителя «мудрости»-софіста.

Власне, античний драматичний сюжет протистояння Сократа-Філософа та софістів кориниться у досвіді становища філософа як оратора на агорі-форумі. Спираючись на неї, формувалась культура філософського мислення. Ще античність мала поділ між філософією популярною чи вульгарною та філософією езотеричною (до якої належала, зокрема, й «перша філософія» Арістотеля). Культура, яка втілена в ідеї університету та модерної академічної науки, а походить від християнської традиції та середньовічного університету (цікаво, що для ранньохристиянської науки образ Сократа, який протистояв софістам, був не менш значущим, ніж образ Христа, якого розпинає юрба), змушувала людей сприймати складну інформацію, бути уважними, розуміти, терпіти і слухати, тобто силоміць чинила духовний та інтелектуальний вишкіл, аскезу розуму й духу. Певною мірою цій авторитарній культурі, яка захистила шукача-вченого від ідолів ринку та театру, ми зобов'язані науково-технічним прогресом. Проте про причини її кризи було сказано вище.

Учитель філософії життя?

Філософія як *sine qua non* людини майбутнього та захист від війни

Якщо розглянути дискурс про постправду у світлі класичних філософських проблем, маємо сократичну проблему істини й гадки («докси», «мненія»). Знецінення істини факту перед гадками (опініями) та емоціями має серйозну антропологічну та навіть політичну загрозу. Окрім краху моделі модерної демократії, яка будується на ідеї раціонального вільного індивіда-громадянина та раціональної комунікації, панування гадки – антидіялогічне, закрите для конструктивної співпраці. Конфлікт індивідів, які вперто тримаються за володіння гадкою – має загрозу ескалації до війни. Попри переконання, що відмова від кореспондентської концепції об'єктивної істини і опертя на приватну гадку знизить загрозу громадянського протистояння (як це можна простежити в історії європейської літератури про релігійну толерантність, від Гоббса і Локка до Драгоманова)¹³, дискурс про постправду показує, що примат гадки є ще більш загрозливим, оскільки знищується самий простір об'єктивного та інтерсуб'єктивного, який уможлиблює вихід сторін за власні межі у простір діалогу. Звідси і одночасно постає проблема втрати культури критики та перевірки наукового знання, деградація науки до рівня колективного вірування, перетворення наукових теорій на ідеології, а зрештою – втрата верстви суспільства, що має розкіш бути незалежною від кон'юнктури і безкомпромісно свідчити істину.

¹³ Про це Михайло Драгоманов розгорнуто писав у своїх статтях «Борьба за духовную власть и свободу совести в XVI – XVII столетии» (журнал «Отечественные записки», 1875) та «Віра і громадські справи» (бібліотека галицького журналу «Хлібороб», 1892). Перевидано 2006 р.

Отже, можна свідчити про потребу філософії в різних формах. Критичне мислення, навички (само)критики, світоглядного синтезу (побудови власного світогляду на філософських, логічних та несуперечливих засадах, вибору цінностей, смислоттєвих орієнтирів, ідей) – усі ці речі вже вельми запитовані в різних курсах і тренінгах з лайф-коучингу, критичного мислення і протистояння пропаганді, на психологічних тренінгах, під час роботи з інформацією (перевірка фактів, спростування мітів у царині політики, історії, тощо). Робота з політикою та історією – окрема царина філософської діяльності та критики, адже здебільшого пропагандистська інструменталізація працює із тим, що можна назвати політичною філософією (ідеологіями) та філософією історії. Нарешті, саме до парафії філософії належить глобальна антропологічна задача пристосування до умов стрімкого зростання наукового знання та нових вимог інформаційного суспільства – розвивати навичку самоосвіти, багатозадачності та креативності мислення, емоційного інтелекту, відкритості до комунікацій та співпраці, перемикання між різними задачами та проектами тощо. Це потребує навчити не засвоїти результати мислення, але навчити власне мислити на найвищому рівні мислення.

Окрім суто когнітивно-освітніх та психологічних вимірів, філософія за-требувана у вимірі діялогічного ставлення до Іншого, який потребує як прийняття Іншого як Ти, так і прийняття об'єктивної істини як регулятивної ідеї комунікації.

З огляду двох історичних ролей чи патернів буття філософа в публічному просторі ми стоїмо перед викликом. Між шоуменом на агорі чи в амфітеатрі і записним ідеологом у канцелярії, між юрбою та імператором, залишається мало місця для того, чим, на мою думку, є філософський пошук – це коли пошук істини може призвести до висновків, незручних для всіх, навіть для мене.

Філософія *an sich* не може бути апологією чогось ззовні неї, ідеології чи зиску, вона покликана бути критикою «розуму», критичним контролером суспільного життя, протиотрутою ідеології та фанатизму. Як залишатись філософом, не ставши софістом чи легітиматором влади – це питання відкрите. Можливо, відповідь полягає у перетворенні філософа на наставника мистецтва життя і мислення, вчителя філософії життя, звернення до відносин «наставник – учень» (згадуючи психологічний приклад «трикутника Карпмана»)? Саме такий модус філософії може спертися як на історію античної філософії (досвід Академії Платона, аристотелівського Лікею), знайти свої приклади у філософіях Сходу (відносини вчителя та учня від Індії до філософії дзен), європейської традиції філософії як екзистенційної психотерапії (від «втіхи філософією» Северина Боеція до текстів Мішеля Монтеня та філософії діалогу, до навичок інтелектуального раціонального осмислення, критики та рефлексії від Декарта і Канта до Гуссерля).

Загострюю висновок: здається, що філософія – і філософський вишкіл мислення та свідомості – це необхідна умова для розвитку людства і подолання загрози тотальної війни та розлюднення, що дедалі більше ми спостерігаємо.

Volodymyr VOLKOVSKYI
**Philosophy in the Age of Post-Truth:
Servant of the King or Clown in the Agora**

*Volodymyr Volkovskiy – candidate of sciences in philosophy,
fellow of the history of philosophy department at the Skovoroda
Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine.*

This article touches on two main themes of popular debate in the community of philosophers and the international information space. On the one hand, it deals with the emergence of the age of “Post-truth,” and related value, worldview and sociopolitical transformations. On the other hand, the article looks into the crisis of philosophy as a scholarly field and discipline, as well as debates around the prospects of philosophy’s survival in the current age, whatever it may be called (Post-industrial, Information, Post-truth, etc.). The main thesis lies in the fact that it is precisely in the age of Post-Truth that philosophy gains enormous relevance; however this new sociocultural situation demands that philosophy regain certainty of its role and position in society. Two typical roles and positions, two forms of philosophers’ communications with society thus emerge. Aphoristically they may be expressed as the Servant of the King (thus, a servile attitude to power, whether secular or ecclesiastical) or the Clown in the Agora (or the market of educational and intellectual services, governed by “market laws,” familiar to Sophists of the Ancient world). The author presumes that our age is in many fundamental respects similar to the age of the Sophists, especially in how higher education becomes reoriented towards market demand and mass preferences. The author describes the dialectics of freedom of philosophical thinking between outside compulsion and the needs of funding, and shows that the problem is far from being resolved.

Keywords: post-truth, philosophy, politics, Church, political philosophy, the fate of philosophy in contemporary society, information society, postmodernity

Bibliography

“Post-truth politics.» *The Wikipedia*. Accessed July 11, 2016. https://en.wikipedia.org/wiki/Post-truth_politics

“Word of the Year 2016 is...» *The Oxford Dictionaries*. Accessed December 10, 2017. <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>

“Filosofia u publichnomu prostori”. *Filosofs’ka dumka. Ukrains’kyi naukovo-teoretychnyi chasopys*, 1 (2017): 144.

“Suchasna model’ filsofs’koi osvity”. *Filosofs’ka dumka. Ukrains’kyi naukovo-teoretychnyi chasopys*, 4 (2014): 120.

“Vykyky svitu postpravdy: politychni, ekonomichni ta moral’ni aspekty”. *Litnia filosofs’ka shkola UKU*. Perekhianuto 10 hrudnia 2017. <http://theological.ucu.edu.ua/anonsy/x-litnya-filosofska-shkola/>

“Zhyttia u sviti post-pravdy: demokratychni vykyky, osobystyi vybir i sotsial’na stiikist’”. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia UKU*. Perekhianuto 10 hrudnia 2017. http://philo_conf2017.tilda.ws/

Blizniuk, Evgeniia. «Post-pravda – ne ta, za kogo sebia vydaet». *Ukrains’ka pravda*. Perekhianuto 10 hrudnia 2017. <https://life.ppravda.com.ua/columns/2017/07/31/225568/>

Hrytsak, Iaroslav. «Vira i postpravda». *Internet-portal “Novoe vremia”*. Perekhianuto 10 hrudnia 2017. <http://nv.ua/ukr/opinion/grytsak/vira-i-postpravda-980487.html>

Kirill (Govorun), arkhimandrit. «Post-pravda». *Ukrains’ka pravda*. Perekhianuto 10 hrudnia 2017. <https://www.religion.in.ua/main/37608-postpravda.html/>

Manan, P. *Dostupnyi vyklad politychnoi filosofii*. Pereklad z frantsuz’koi, pisliamova ta prymitky S. Iosypenka. Kyiv: Ukrains’kyi tsentr dukhovnoi kul’tury, 2009.

Panych, Oleksii. «Vy khochete pravdy? Ikh est’ u menia!» *Petr i Mazepa*. Perekhianuto 10 hrudnia 2017. goo.gl/zuxAac (chastyna 1); goo.gl/aizTr1 (chastyna 2); <https://goo.gl/SE6yAJ> (chastyna 3).

Samchuk, R.V. “Kryza identychnosti v konteksti suchasnoi suspil’no-politychnoi sytuatsii v Ievropi”. *Naukovi zapysky Natsional’noho universytetu «Ostroz’ka akademiia»*. Seriia: *Kul’turolohiia*, 18 (2017): 251-52. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2017_18_69

Volkovs’kyi, V. P. «Chy isnuie postpravda? Do pyttannia pro aktual’nist’ filosofii dlia humanitarnoi spil’noty». V *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia. VI Mizhdystyplinarni humanitarni chytannia*. Vidpovidi redahuvaly Boriak H.V., Blanutsa A.V., ta in. Kyiv, Kyivs’kyi budynok vchenykh, 22 hrudnia 2017 roku: 150-55.